
অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন

অসমীয়া সাহিত্যৰ জেউতি

অসমীয়া সাহিত্যৰ জিলিঙনি

শ্ৰীভান্ধেশ্বৰ নেওগ

অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন

অসমীয়া সাহিত্যৰ জেউতি

১৯৫২

অসমীয়া সাহিত্যৰ জিলিঙনি

১৯৩৮

একত্ৰিত

“At the heart of all great literature there was a Vision, an illumination, a perception of what endures.”

সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত
শুৱনৌ প্ৰকাশ
তিষপুৰ, গুৱাহাটী

প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৬৪

বেচ ৮, আঠ টকা

শ্ৰীদেৱপ্ৰসাদ মিত্ৰৰ দ্বাৰা
৬৩ৰ বিডন্ ষ্ট্ৰীট, কলিকতা-৬
ছপা হল।

তাগকথা

“সংসাৰ বিষ-বৃক্ষত্ৰ দে ফলে অমৃতোপমে। কাব্যামৃত-বসাস্বাদো আলাপো সজ্জৰ্ণৈ সহ ॥” কিন্তু বসনাৰ অবিহনে বসাস্বাদ দৃষ্টি-হীনৰ ইন্দ্ৰধনুৰ বৰ্ণালি ব্যাখ্যাৰ দৰেই বিড়ম্বনা মাত্ৰ। “বসাস্বকং বাক্যং কাব্যম্” : গতিকে কবিত্ব-হীন জনৰ কাব্যৰ তথা সাহিত্যৰ সমালোচনা-চেষ্টা বাঁজী হয়।

সাহিত্য তথা স্কুমাৰ কলাৰ সমালোচনা সদায়েই কলা-সৃষ্টিৰ দৰেই স্কুৰ্ঠিন। কিয়নো, মাল্লুহৰ উৎকৃষ্ট কল্পনাৰ উৎকৃষ্ট প্ৰকাশেই যদি সাহিত্য হয়, তাক বাচি-বিচাৰি স্কুধী সমাজৰ আগত দাঙি ধৰিবলৈ প্ৰায় সমকক্ষ উপলব্ধিৰ আৱশ্যক যে সন্দেহ নাই।

বিচিত্ৰ খাণ্ড-সামগ্ৰিৰ প্ৰদৰ্শনৰ দ্বাৰা বেনেকৈ কাৰো ক্ষুধাৰ উপশম নহয়, পাণ্ডিত্যৰ “কুচ্-কাৰাজ”ৰ দ্বাৰা তেনেকৈ কোনো জনৰ বস-উপলব্ধি নহয়; সদৌ স্কুমাৰ কলাৰ দৰেই সাহিত্য উপভোগৰহে বস্তু, আৰু প্ৰকৃত বসাস্বাদী সমালোচকৰ যোগেদিহে সৰ্বসাধাৰণে তাৰ উপভোগৰ উপায় পাব পাৰে। ববীন্দ্ৰনাথৰ “লোক সাহিত্য”, “প্ৰাচীন সাহিত্য”, “আধুনিক সাহিত্য” আদিৰ ঘাইকৈ “শকুন্তলা”, “কাব্যৰ উপেক্ষিতা” আদি অল্পপম প্ৰৱন্ধৰ ভিতৰেদি তেনে বসাস্বাদ কৰা আৰু কৰোৱা উপভোগমূলক সমালোচনাৰ নিদৰ্শন পাওঁহঁক। তেনে “মহাজন”ৰ পছা অল্পসৰণৰ সামান্য প্ৰচেষ্টা এইখিনি।

আন এটি কথা : বৰফৰ মথুৰা পাগ পিচ্কা কাঞ্চন-জজ্বাৰ মহত্বৰ লগত যদি “শেলুৱা শিলত গজা ফুল বনবীয়া” বা “ছবৰিৰ দলিচা”ৰ বিজনি নহয়, তেন্তে এইবোৰৰ সৰলতাৰ লগতো কাঞ্চনজজ্বাৰ তুলনা নাই; সেইহে মানৱতাৰ পৰশ পৰা বৰ্ত্তমানৰ দুই-চাৰিখন পুথিও ইয়াত আলোচনা কৰা হৈছে। উদাহৰণেৰে বুজোৱা দৰ্শন শাস্ত্ৰই ইতিহাস; সাহিত্য-বুৰঞ্জীৰ যুক্তিৰ মেৰ-পাকবোৰ এবাই, অথচ বিভিন্ন যুগৰ চিন্তা-ধাৰাৰ দিশ-বিদিশ নেহেৰুৱাই, সদৌৱে অসমীয়া সাহিত্যৰ সোৱাদ সহজে উপভোগ কৰিব পৰাকৈ এই পুথিখনি লিখা আৰু সজোৱা হৈছে। উদ্দেশ্যৰ সিদ্ধিতেই শ্ৰমৰ সাৰ্থকতা।

ছকুৰি বছৰবো আগতে ইয়াৰ সৰহখিনি ৰচনা প্ৰৱন্ধ বা পাতনি স্বৰূপে ওলাই পাজত পুথিৰ আকাৰ পাইছিল; সেইবোৰ কাকত-পুথি এতিয়া ছপ্তাপ্য হোৱাৰ অন্তায় ছেগ লৈ কোনো-কোনোৱে আমাৰ কথাবোৰকে পুনৰ

কথি আৰু আমাৰ উদ্ধৃতিবোৰকে হুনাই উদ্ধৃত কৰি চোবাত সেলেঙি লগাইছে। “বেই দেশ, সেই ভেশ”। নতুন কথাত দাঁত বচুৱাব নোৱৰা পণ্ডিতবোৰৰ এই প্ৰথা সমৰ্থন নকৰিলে অপণ্ডিত হোৱা অপৰ্যায় ভয়ত আইন-ব্যাখ্যাকাৰী-বোৰেও “Look wise and smile” পছন্দ লয়। আমি মাত্ৰ কওঁ—“সৱকো স্মৃতি দে, ভগৱান !”

দোষ নেদেখুৱালে সমালোচনা নহয় বুলিও কোনোৱে ভাবে; ই ভুল। প্ৰকৃত সমালোচনাই চালনিতকৈ কুলাৰ কামহে কৰিব লাগে; প্ৰকৃত সমালোচকো সেইবাবে গুৰুৱা নহয়, ভোমোৰা হে। বাজহাঁহে শীৰখিনি চাকি খাওঁতে পানীৰ ভাগ আপুনি এৰা পৰে; গোলাপ ফুলৰ ৰূপ-গোন্ধ উপভোগ নকৰি তাৰ কাঁইট চোবোৱা ভাল নে? এনে সত্যবোৰ মনত ৰাখিয়ে পাণ্ডিত্যগন্ধী নকৰি অহুভূতিশীলতাৰ ভিতৰেদি অসমীয়া সাহিত্যৰ উৎকৃষ্ট প্ৰকাশ কিছুমান দাঙি ধৰিবলৈ চোৱা হৈছে। ইয়াৰ পৰা অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰসোপলব্ধিৰ জাগৃতি হোৱা দেখিবলৈ পালেই নিজক কৃতাত্ম মানিম।

আমাৰ “জিলিঙনি”ৰ “ভূমিকা” ৰূপে ৩বাণীকান্ত কাকতীয়ে লিখিছিল—
 “আমাৰ ভাষাত সমালোচনাৰ পুথি এতিয়ালৈকে ওলোৱা নাই; গতিকে অন্ততঃ বিষয় হিচাবে ই আমাৰ সাহিত্যৰ পৰিসৰ বঢ়াব নিশ্চয়। শ্ৰীযুত নেওগৰ নিজৰে কবিতা লিখাত ভাল ৰাপ আছে দেখি তেওঁ সাহিত্যৰ সূক্ষ্ম ভাববোৰ সহজে উপলব্ধি কৰিব পাৰিছে। পুথিখনে সকলোৰে সমাদৰ পাব বুলি আশা কৰোঁ।” (গুৱাহাটী, ডিছেম্বৰ, ১৯২২)

“জিলিঙনি”ৰ আগকথাত লিখিছিলোঁ—“নিজগৰ পৰা তলি-উদং বা তুলুঙা দেখা অসমীয়া সাহিত্যৰ বৰ নাৱত যে প্ৰকৃততে বহুতো বহুমূলীয়া বণিজ আছে, মাজ নৈত হঠাতে উবুৰি হব লগা অৱস্থাতকৈ যে ইয়াৰ তলি ভালেখিনি বহল, আওকণীয়া আৰু সহায়ভূতি-হীনসকলৰ ইয়ালৈ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰাও এই লেখকৰ এক ঘাই ধাউতি। অসমীয়া সাহিত্য অন্ততঃ অসমীয়া মাত্ৰই হেপাহেবে পঢ়ক, জাতীয় সাহিত্যলৈ আমাৰ প্ৰকৃত শ্ৰদ্ধা বাঢ়ক.....তেতিয়া অকল অসমীয়াৰ চকুতে নহয়, জগতৰ চকুতো অসম স্বৰূপতে “অসমা স্মৃতা কামৰূপা” হব; অসমীয়া সাহিত্য, অসমীয়া জাতীয় জীৱন, কেইওপিনে পুনৰ নদন-বদন হব।” এক পোৱা-শতিকাৰ পাছত তাকে পুনৰ দোহাৰিলোঁ।

শ্ৰীডিপেন্দ্ৰৰ নেওগ

অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত শ্ৰীডিবেশ্বৰ নেওগ

(১)

“ডিবেশ্বৰ নেওগ।.....কুমলীয়া ছাত্ৰ অৱস্থাৰ পৰাই কৱিতা-বচনা আৰম্ভ কৰে...। এওঁৰ কেইবাখনিও কৱিতাৰ পুথি প্ৰকাশিত হৈছে—মালিকা (১৯২১), সঁফুৰা (গীত, ১৯২৩), খুপিতৰা (১৯২৫), মালতী (১৯২৭), ইন্দ্ৰধনু (১৯৩০), মুকুতা (ছনেট্, ১৯৩২), শ্বহিদে কাৰবালা (১৯৪০), মেঘদূত (১৯৪২), অসমা (১৯৪৭), বিচিত্ৰা, ধাপনা (১৯৪৮)। এওঁ কেইবাখনিও লোক-গীতিৰ সংগ্ৰহো প্ৰকাশ কৰি নিজেই সিবিলাকৰ চৰ্চ্চাত বত হৈছে। এওঁৰ কৱিতাৰ দুটি প্ৰধান স্তম্ভ—প্ৰেম আৰু দেশপ্ৰেম। “মালিকা”ৰ পৰা “ইন্দ্ৰধনু” লৈকে কৱিতাৰ এটি ক্ৰমবিকাশ দেখা পোৱা যায়। “ইন্দ্ৰধনু”ৰ ‘সাধনা’ খণ্ডত এই সময়ত দেশপ্ৰেমৰ উচ্ছ্বাসৰ এটি পৰিণতি দেখা পোৱা যায়। “মঞ্চৰ পৰা আঁতৰত লিখা কাব্যিক নাট ডিবেশ্বৰ নেওগৰ “কামৰূপ”।”

“আধুনিক তত্ত্বালোচনামূলক.....সচেতন শৈলী-সেৱী..... ডিবেশ্বৰ নেওগ।”ডিবেশ্বৰ নেওগৰ “বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ আঁতিগুৰি” (১৯৪০), “বৈষ্ণৱ-ধৰ্মৰ ক্ৰমবিস্তাৰ” (১৯৪৩) আৰু “প্ৰাক-ঐতিহাসিক অসম”ৰ (১৯৪৯) নাম এই প্ৰসঙ্গতে উল্লেখ কৰিব পাৰি। “ডিবেশ্বৰ নেওগে ‘মিলন’ৰ কালতে (১৯২৩) আৰম্ভ কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ তাত্ত্বিক অধ্যয়নত লাগি আছে।..... পুৰণি-আধুনিক কৱিতাৰ বিষয়ে আলোচনাবোৰে একে পৰ্যায়ৰ কেইটিমান প্ৰবন্ধ “অসমীয়া সাহিত্যৰ জিলিঙনি”ত (১৯৩৯) সন্নিবিষ্ট হৈছে। বন-গীতৰ “আকুল-পথিক” (১৯২২), আইনাম-লবধেমালিৰ গীত আদিৰ “ভোগজৰা” (১৯২৮), আৰু দুহাজাৰমান যোজনা-ফকৰাৰ “বহুৰহী”ৰ (১৯৩৭, প্ৰকাশ ১৯৪৮) সংগ্ৰহ অল্পসংখ্যক ফালৰ পৰা আৰু সিবোৰৰ আৰু.....“জনা-গাভৰুৰ গীত”ৰ (১৯২৫) পাতনি লোক-সাহিত্যৰ মূল্যাঙ্কনৰ ফালৰ পৰা পথ-প্ৰদৰ্শক। এওঁৰ বোধ-হয় আটাইতকৈ ডাঙৰ কাম.....নানা গৱেষণা কৰি লিখা “আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী” (১৯৩৭)। ইয়াৰ পিছত ওলোৱা “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ ভূমুকি”তো (১৯৪০) কিছু নতুন বাট ভাঙিব বত্ৰ দেখা যায়। “অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম যুগ-বিভাগ কৰিছিল পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে। নানা কাৰণত সেই বিভাজন বৰ্ত্তমানে অপ্ৰচলিত হৈছে। সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত বচনাৰ আন এজন পথ-প্ৰদৰ্শক ডিবেশ্বৰ নেওগ...।” অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপ-ৰেখা, ১৯৬২।

(২)

“স্বৰবৃত্ত ছন্দ-বীতিত পৰিপূৰ্ণতা দেখুৱাবলৈ সক্ষম হৈছিল.....ডিবেশ্বৰ নেওগ.....। অল্পৰূপ মাত্ৰাবৃত্ত ছন্দৰ সঠিক স্পন্দনো ধৰা পৰিছিল এই..... কৱিতা হাততে।” “এই মিশ্ৰ ছন্দ-সজ্জা বচনা সত্ত্বেও হৈছিল ইংৰাজী ছন্দৰ পোহৰত সংস্কৃত ছন্দ আৰু ফাৰ্ছী ছন্দৰ প্ৰতি মনোনিবেশ কৰাৰ ফলত।

যিসকল কৰিয়ে এইদৰে চিনাকি পথত অচিন সম্ভাৱনাৰ স্তৰ শুনাতে সেইসকলৰ ভিতৰত স্বৰ্ণীয় হৈছে... ডিছেখৰ নেওগ...।” অসমীয়া কবিতাৰ ছন্দ, ১৯৬২।

(৩)

“নেওগ ছাত্ৰ অৱস্থাৰ পৰাই ভাষা-জননীৰ একনিষ্ঠ সেৱক।... কবিকপে নেওগৰ পৰিচয় প্ৰদান কৰে “মালিকা” (১৯২১), “খুপিতৰা” (১৯২৫), “মালতী” (১৯২৭), “ইল্লধৰু” (১৯৩০), “মুকুতা” (১৯৩২), “ঋহিদে কাৰবালা” (১৯৪১), “অসমা” (১৯৪৭), “বিচিত্ৰা”, “ধাপনা” (১৯৪৮) আদি নিজস্ব কবিতা-পুথিৰে। তাৰ মাজৰে কিছু কবিতাই উচ্চ কল্পনা, ভাবৰ গাভীৰ্য আৰু প্ৰকাশ-ভঙ্গীৰ সোঁঠৰৰ দ্বাৰা কবিক অবিস্বৰ্ণীয় কবি ৰাখিব বুলি আশা কৰিব পাৰি। “শাপমুক্তা”, “স্বৰ্গপুৰী”, “মোৰ গাঁও”, “বুৰঞ্জী-লেখক” আদি কবিতাৰ শব্দচয়ন-ওঁচতিয়, উপমাৰিচ সার্থকতা, ভাষাৰেগৰ আন্তৰিকতা আৰু ছন্দৰ সৰল সাবলীন গতিৰ দ্বাৰা মহিমা-মণ্ডিত হৈছে।... কবিতাৰ চঞ্চল বিলাস, স্বদেশ-প্ৰীতিৰ উদ্ধাম গতি আৰু সৰল আশাবাদ আছে। প্ৰেমৰ কবিতাতো হা-ছমুনিয়াহ নাই। ইংৰাজী কবিতাৰ ছাঁ লৈ লিখা কবিতাকেইটোও নিজস্ব মহিমাৰে সমৃদ্ধ। টেনিছনৰ “মে কুৰ্ভন”ৰ ছাঁ লৈ লিখা “বিহুৱতী” কবিতাটোৱেই তাৰ নিদৰ্শন।

“নেওগ একাধাৰে কবি আৰু নিৰ্ভীক সমালোচক।... অসমীয়া সাহিত্য বুৰঞ্জী প্ৰণেতাকপে নেওগ প্ৰসিদ্ধ। “আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী” (১৯৩৭), “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি” (১৯৪০), “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী” (সংক্ষিপ্ত, ১৯৫০-৫১) আৰু “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী” (বৃহৎ, ১৯৫৬), এই চাৰিখন সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বিকাশ আলোচনা কৰিছে। সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী বিষয়ত তেওঁ অগ্ৰগণী আৰু পথ-প্ৰদৰ্শক, সেই বিষয়ে সন্দেহৰ খল নাই।”

“প্ৰাক-ঐতিহাসিক অসম” আৰু “বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ আঁতিগুৰি” (১৯৪০) লেখক শ্ৰীডিছেখৰ নেওগৰ... ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতি সম্পৰ্কীয় প্ৰৱন্ধাৱলী লেখকৰ পাণ্ডিত্য আৰু মননশীলতাৰ পৰিচয়-জ্ঞাপক।” (২৬৩ পিঠি)। “সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীলৈ শ্ৰীডিছেখৰ নেওগৰ অৱদান সকলোতকৈ অধিক। তেওঁৰ “আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য বুৰঞ্জী” (১৯৩৬), “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী” (চমু, ১৯৫০ ; বিস্তৃত, ১৯৫৭) আদি বিভিন্ন চমু আৰু বিস্তাৰিত ইতিহাসত অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ উৎপত্তি আৰু ক্ৰমবিকাশৰ ধাৰা আৰু বিভিন্ন দিশ খৰচ মাৰি আলোচিত হৈছে।”

“অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী লেখক ডিছেখৰ নেওগ সমালোচক হিচাপে উল্লেখযোগ্য। তেওঁৰ “অসমীয়া সাহিত্যৰ জ্বলিঙনি” (১৯৩৯) আৰু ভালেখিনি প্ৰৱন্ধেৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন দিশ আলোচনা কৰিছে। নেওগৰ সমালোচনা নিৰ্ভীক, আৰু অযথা প্ৰশংসাবাদপূৰ্ণ নহয়।” “লোক-গীত সংগ্ৰহ আৰু প্ৰকাশত... “আকুল পথিক” (১৯২২), “ভোগজৰা” (১৯২২)... প্ৰাক-স্বাধীনতা যুগৰ উল্লেখযোগ্য অৱদান।” অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত।

সূচী

প্রথম পুথি

প্রকৃতি-পুৰাণমূলক জন-সাহিত্য

বিষয়

			পৃষ্ঠা
১।	পশু-পুৰাণ—জীৱ-জন্তুৰ কাহিনী	...	৩
২।	ধাই নাম—ওমলা আৰু নিচুকনি গীত	...	৫
৩।	সাঁথৰ-মালা—পানীমিঠে-ভাঙনি	...	১৬
৪।	বন-ঘোষা—ডেকা-গাভৰুৰ গীত	...	১৭
৫।	বিয়া নাম—তিকতাৰ গীত	...	২৬
৬।	পটন্তৰ-মালা—যোজনা-ফকৰা	...	৩৫
৭।	ফুল-পুৰাণ—ফুলকোঁৱৰৰ গীত	...	৪১

দ্বিতীয় পুথি

মধ্যযুগীয় বৌদ্ধ-শাক্ত-মনসা-কাব্য

৮।	চৰ্য্যাচৰ্য্যাবিনিষ্চয়—বৌদ্ধ দোহা	...	৫৩
৯।	টোকাৰী নাম—দেহ-বিচাৰৰ বৰাগী-গীত	...	৫৭
১০।	ডাকৰ বচন—বৌদ্ধ প্ৰভাৱৰ সাহিত্য	...	৬০
১১।	তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ—তান্ত্ৰিক প্ৰভাৱৰ সাহিত্য	...	৬২
১২।	শিৱ নাম—শৈৱ প্ৰভাৱৰ গীত	...	৭২
১৩।	আই নাম—তিকতাৰ তুতি-গীত	...	৭৪
১৪।	সুকনাদী আদি মনসা প্ৰভাৱৰ গীত	...	৮০

তৃতীয় পুথি

উত্তৰ-মধ্যযুগীয় বিবিধ ধৰ্মী কাব্য

১৫।	গোপীচন্দ্ৰৰ গান—বংপুৰ গীতিকা	...	৮৫
১৬।	“শূন্যপুৰাণ” কাব্য—নিমাই পণ্ডিত	...	৮৯
১৭।	“শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন” কাব্য—বড় চণ্ডীদাস	...	৯০
১৮।	“প্ৰহ্লাদ চৰিত” কাব্য—হেম মৰস্বতী	...	৯৪
১৯।	পঞ্চ-কাণ্ড পদ-ৰামায়ণ—মাধৱ কন্দলী	...	৯৮
২০।	দিনেকীয়া পদ-মহাভাৰত—কবীন্দ্ৰ পাণ্ড	...	১০৩
২১।	ৰামায়ণী গীত—দুৰ্গাবৰ কায়স্থ	...	১০৭

চতুৰ্থ পুথি

নৱ-জন্ম-সূচক নৱ-বৈষ্ণৱ সাহিত্য

২২।	“কীৰ্ত্তন” কাব্যকোষ—শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ	...	১১৩
২৩।	“কল্পিতগীতিকা” কাব্য-অঙ্ক—শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ	...	১২৯
২৪।	“চোৰ-ধৰা” অঙ্ক—শ্ৰীমাধৱদেৱ	...	১৩৫

২৫।	“বুছুচা যাত্রা” কাব্য—শ্ৰীধৰ কন্দলী ...	১৩২
২৬।	“কাণথোৱা” কাব্য—শ্ৰীধৰকন্দলী ...	১৪২
২৬।	“ভীম-চৰিত” কাব্য—ৰাম সৰস্বতী ...	১৪৬
২৮।	“জন্ম-যাত্রা” অঙ্ক—গোপালদেৱ ...	১৫৬

পঞ্চম পুথি

উত্তৰ-বৈষ্ণৱ বুৰঞ্জী-বিজ্ঞান পত্ৰ-গত্ৰ

২৯।	জনা গাভৰুৰ গীত—গীত-কাব্য ...	১৬৩
৩০।	দিহা নাম—ভক্তি-ঘোষাৱলী ...	১৬৮
৩১।	পত্ৰ-গত্ৰ গুৰু-চৰিতাৱলী ...	১৭৪
৩২।	বৈষ্ণৱ গত্ৰ আৰু বিজ্ঞান গত্ৰ ...	১৭৯
৩৩।	বুৰঞ্জীৰ গত্ৰ আৰু জাতি-জন্মৰ গত্ৰ ...	১৮৩
৩৪।	ৰাজকীয় পত্ৰ, মাল্লুহ-বেচা আৰু পেৰা-কাকতাদি ...	১৮৭
৩৫।	জিকিৰ আৰু ছুফি বহুস্তবাদ ...	১৯৪

ষষ্ঠ পুথি

নৱগ্ৰাম উন্মেষৰ কাব্য-উপগ্ৰাম

৩৬।	“চিন্তানল” কাব্য—কমলাকান্ত ...	২০১
৩৭।	“প্ৰতিমা” কবিতা—চন্দ্ৰকুমাৰ ...	২০৫
৩৮।	“বীণ-বৰাগী” কবিতা—চন্দ্ৰকুমাৰ ...	২১১
৩৯।	“কদম-কলি” কবিতা—লক্ষ্মীনাথ ...	২১৯
৪০।	“বঙ্গিলী” উপগ্ৰাম—ৰজনীকান্ত ...	২২৩
৪১।	“চকুলো” কবিতা—হিতেশ্বৰ ...	২২৭
৪২।	“গল্পাঞ্জলি” সাধু—শৰৎচন্দ্ৰ ...	২৩৫

সপ্তম পুথি

উত্তৰ-নৱগ্ৰাম বৰ্তমান সাহিত্য

৪৩।	“তুমি” কবিতা—অম্বিকাগিৰি ...	২৪৩
৪৪।	“নিজ্জৰা” কবিতা—শৈলধৰ ...	২৪৯
৪৫।	“সোণৰ সোলেঙু”—পাৰ্শ্বতীপ্ৰসাদ ...	২৫৩
৪৬।	“অগ্নিৰেখা” কবিতা—ফাতেমা খাতুন ...	২৫৪
৪৭।	“হাঁহিৰ থুন্পাক”—ছৃতিৰাম ...	২৬৩
৪৮।	“ৰূপ-ৰেখা” কবিতা—ফুলেশ্বৰ ...	২৬৫
৪৯।	“সজাগ নিশা” উপগ্ৰাম—মিছ ছাইমন ...	২৭০
৫০।	“পুৱালৈ সময় কিমান” কবিতা—মনেশ্বৰ ...	২৭৪

অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন

প্ৰথম পুথি

প্ৰকৃতি-পুৰাণমূলক জন-সাহিত্য

১। পশু পুৰাণ	৪। বন ঘোষা
২। ধাই নাম	৫। বিয়া নাম
৩। জাঁথৰ মালা	৬। পটন্তৰ মালা
৭। ফুল পুৰাণ	

শ্ৰীডিম্বেশ্বৰ নেওগ

শ্ৰৱনী প্ৰকাশ

তিষ্-পুৰ, গুৱাহাটী

১৯৬৩

উচ্চৰ্গা

অসমীয়া ভাষা-প্ৰাণ, সাহিত্য-প্ৰাণ, জাতি-প্ৰাণ ; 'জীৱন-সঙ্গীত', 'সুখৰ ঠাই'
'এডুইন্ এঞ্জেলিনা' আদিৰ অমৰ পঞ্চ-অনুবাদক ; 'ফুল-কোঁৱৰ' 'পাণেশঈ'
আদি জন-গীতকাব্যক আধুনিক ৰূপ-দিওঁতা, অসমক ভূ-স্বৰ্গ
বুলি শাস্ত্ৰীয় প্ৰমাণ দিবলৈ ভাটি বয়সত গৱেষণা-ক্ষেত্ৰত
নামোতা ; "ক্ষমা স্বৰ্গীয় বস্তু ; ক্ষমা মাছুহৰ সুখ,
জগতৰ শাস্তি ; ক্ষমা দয়াময় পিতাৰ কণ্ঠ-
মালা" বুলি অলঙ্কাৰযুক্ত কলামূলক
গল্পৰ বিতোপন নিদৰ্শন দাঙি
ধৰোঁতা ভাঙনি কোঁৱৰ

আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালাৰ

পুণ্যময় সোঁৱৰণত

পশু-পুৰাণ—জীৱ-জন্তুৰ কাহিনী

সচাকৈয়ে সি সোণালী সত্য বৃগ, যেতিয়া গছ-লতা, পশু-পখী, আটাইকে হিয়াৰ দুৱাৰ মানুহৰ বাবে মুকলি আছিল; বা মানুহে সেইবোৰৰ হিয়াৰ দুৱাৰেদি সোমাব পাৰিছিল। পশু-পখীৰ পুৰাণৰ পাত মানুহৰ চকুৰ আগত জাপ গল, যিদিনা দেৱ-দেৱীৰ পুৰাণৰ মাত মেল খালে; ই মানুহৰ সৰগ হেৰোৱাৰ পাতনি। দেৱ-দেৱী মানুহৰ প্ৰতিদ্বন্দী, আৰু প্ৰায়ে শত্ৰুকও; গছ-লতা, পশু-পখী, আন নালাগে সাপ-বাঘো মানুহৰ মিতৰহে আছিল, মানুহে বিনা দোষত সেইবোৰ জাতিৰ সঙ্গ এৰিলে।

জগতৰ সকলো জাতিৰ সাহিত্যৰ উন্মেষ আৰু জন্ম প্ৰকৃতি-পুৰাণত; কিয়নো গছ-লতা পশু-পখীৰ দৰে মানুহৰো মাতৃ প্ৰকৃতি, আৰু মাতৃৰ কোলাতহেই সকলো সন্তানে কল-কলাবলৈ শিকে; নিজ ভাই-ভনীৰ লগত আলাপ-পৰিচয় হবলৈ ধৰে। মেকুৰীৰ জীয়েকৰ সাধু, চিঙ্গনীৰ জীয়েকৰ সাধু আদিত সেইবোৰ জীৱৰ লগত মানুহৰ সৌহাৰ্দ্য আৰু নিবিড় সম্পৰ্কৰ কথাৰে স্তৰৰিবলৈ বাধ্য হওঁহঁক; চম্পাৱতীৰ সাধুত অলাগী ঘৈণীৰ প্ৰতি অজগৰৰ গভীৰ মহামুভূতিয়ে জীৱ-জগতক নতুন চকুৰে চাবলৈ সক্ষিয়। বাঘ আৰু কেকোবাৰ সাধুৰ মহাবীলাকৰ কৃতজ্ঞতা আৰু বিশ্বাস-ভাজনতাই আজিৰ মানুহ সভ্যতাক লাজ দিয়ে।

তেজীমলা নামটিৰ দৰেই সাধুটি যেনে কৰুণ তেনে বিতোপন, চিৰন্তন কিন্তু অভিনৱ। আজলী নিগহায় তেজীমলাক পিশাচিনী মাহীমাকে কৰা অমানুহিক ব্যৱহাৰ অসত্যৰ সত্যৰ ওপৰত বা জড়ৰ চেতনৰ ওপৰত খন্তেকীয়া আৰু উপকৰা জিত; কিন্তু লাওৰূপে জৰাৰূপে আৰু ফুলৰূপে তেজীমলাৰ আত্মপ্ৰকাশ অমৰ আত্মাৰ অমোঘ অভিব্যক্তি, আৰু সত্যৰ অনন্ত জয়-জয়কাৰ! কবি চন্দ্ৰকুমাৰৰ কাপত তেজীমলাৰ তেজী নৱ জন্ম:

কুমাৰী ছোৱালী

কুটুমে পেলালে

দলিয়াই মৰম ফেৰি।

মানুহে মানুহে

ইমানহে মৰম,

চকুলো পৰে স্তৰিবি ॥

মানুহৰ চোতালত	মাধুৰী ফুটলে,	মানুহে নিচিনি হয় ।
গাৰি তুলি ছিঙি	মোহাৰি পেলালে,	মানুহৰ মৰমো নাই !...
মানুহৰ নাও,	মানুহৰ ভাও,	দেখি যে লাগিছে ভাল ;
মানুহ মিতিব	বৰ মৰমৰ,	পাতিছে কিহৰ জাল ?..
“হাতো নেমেলিবি,	ফুলো নিছিঙিবি,	ক’বে নাৱনীয়া তই ?
মানুহে ফুলৰ	কি জানে আদৰ ?	তেজীমলাহে মই ।”

আকৌ পাণেশৈ নামটোৰ দৰেই সেই সাধুটিও অভিনৱৰূপে বিতোপন । হাঁহকণীৰ পৰা ওলোৱা দিব্য কণ্ঠ্য তাই, ইকৰা পাতৰ বঠাবে ইকৰা পাতৰ নাও বাই পাণি-প্ৰাৰ্থী ককাইদেৱেকৰ পৰা পলাই সাবিবলৈ ফুৰা ভনীটী :

“পাণেশৈ, পাণেশৈ,	মোৰ ভনী পাণেশৈ,	মোৰ ঘাটে চপাই দে নাৱ ।
তুহাতে তুমুঠি	দি যাম চাৰি মুঠি,	ডিঙিতো পিন্ধামে হাব ॥
খাটলি পিৰাতে	বহি ভাতে খাবি,	বেটীয়ে ধৰিব আল”—
“ককাইদেউ, ককাইদেউ	মৰমৰ ককাইদেউ,	তোৰ ঘাটে নচপাওঁ নাৱ ।
তুহাতে তুমুঠি	নলঙ চাৰি মুঠি,	ডিঙিতো নিপিন্ধো হাব ॥
খাটলি পিৰাতে	বহি ভাতে নাখাওঁ,	বেটীয়ে নধৰক আল ।
আগেয়ে আছিল	মৰমৰ ককাইদেউ,	এতিয়া হলাহি কাল ॥”

“পাণেশই” সম্ভৱ “প্ৰাণেশ্বৰী”ৰ অসমীয়া ৰূপ ; গতিকে তোলনীয়া ভনী হলেও “ককাইদেৱে” তাইৰ নাম সাৰ্থক কৰিবলৈ বিচাৰে : কিয়নো, “ভনীটীৰ দৰে তুমি লগৰীয়া, শুৱনী, লাৱণী ! হৃদয়ত কিয় তেও বিকি দিয়া, জীৱনি চাৱনি ?” “কিন্তু ভনীটী”য়ে সেই কথা ভাবে কেনেকৈ ? কবি আনন্দ-চন্দ্ৰৰ কাপত “পাণেশই”ৰ নতুন জনম :

“পাণেশই গাভৰু	ওলাই আহিছে	উলাহে নধৰে হিয়া ;
মাহ-সৰিয়হ	মেলি-জুলি দিছে	ককাইদেৱেকৰ বিয়া ।...
ক’ৰ বুঢ়ীজনী	আছিলি মাগনী	মাহৰ একঠা খুজি ?
আইচু পানেশই	দিবনো কেনেকৈ	বিয়াৰ বাতৰি বুজি !...
হায়, হায়, বুঢ়ী,	কিনো তই ক’লি ?	উলাহ ভাঙিলি কিয় ?
লুফুলোঁতে ফুল	কলিতে ছিঙিলি,	কিয়নো হলিছি ঠিয় ?...

হায়, হায়, বুঢ়ী,	কিনো তই ক'লি	সুখৰ মপোন হৰি,
ইকৰা বঠাবে	মাগৰ ফুৰোঁগৈ,	কলমো পাতৰ তৰী।...
ককাইদেৱে	সকৰে পৰাই	উমলি হজোঁহি বৰ ;
মাগুহ সমাজ !	কোনটো সতেৰে	তাকেই স্মোৱামী কৰ ?”

মধ্যযুগৰ ফৰাছী সাহিত্যতো জন-কাব্য আৰু জন-সাধুৰ ভিতৰত এই পশু-পুৰাণৰ বিশিষ্ট স্থান আছে। সাহিত্যৰ আন আন শাখাৰ দৰে এই শাখাতো “বুঢ়ী আইৰ সাধু” “ককাদেউতা আৰু নাতি লৰা” আদিৰ প্ৰকাশেৰে বেজবৰুৱাই তেওঁৰ লখিমী হাত ফুৰাইছিল ; তাৰ পাছত আৰু কোনেও এই বিষয়লৈ চকু দিয়া নাই। পশু-পুৰাণৰ উপৰি “তাইয়েকৰ সাধু” আদি শিক্ষাপ্ৰদ, “কুকুৰীকণা” আদি খুছতীয়া, “সৰবজান”ৰ দৰে বুদ্ধি-বিকাশৰ নানা শ্ৰেণীৰ জন-সাধু আছে : সেইবোৰ ব্যাপকভাৱে সংগৃহীত আৰু উপযুক্তৰূপে সম্পাদিত হলে অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি ডাঙৰ অভাৱ-পূৰণ হব। কোৱা বাহুল্য, ঈছপৰ সাধু বা হিতোপদেশ পঞ্চতন্ত্ৰৰ সাধুৱে অসমীয়া এই জন-সাধুৰ ঠাই কেতিয়াও পূৰাব নোৱাৰে ; “বান্দৰ আৰু শিয়াল” বা “চোৰাকাউৰী আৰু টিপটী চৰাই”ৰ নিচিনা সাধু শিক্ষাপ্ৰদ হোৱাৰ উপৰিও সাহিত্য আৰু সমাজৰ ইমানখিনি গুণবিশিষ্ট যে তাৰ তুলনা দিবলৈ নাই।

ধাই নাম—গুমনা আৰু নিচুকনি গীত

অসমীয়া ধাই নামবোৰে কেচুৱা কালত জীৱনত কি সন্মোহন মন্ত্ৰৰ কাম কৰিছিল, তাক সকলোই পাহৰা টান। বৰ্ত্তমান কিন্তু আমি এনে অবিশ্বাসী গল্পজীৱী যুগত বাস কৰিছোঁ যে আমাৰ চকুৰ আগতে দিনক দিনে এইবোৰ হৰি আহিছে। সভ্যতাৰ সৈতে যেন ইহঁতৰ অৰি-ষড়ষ্টক ! লিখা-পঢ়াৰ লগতো ইহঁতৰৰ বাহি নাই।

“শিয়ালি এ’ নাহিবি ৰাতি” নামৰ গুনি কেচুৱাত কিমান সন্ধিয়া চকু জাপ গৈছিল ! কিন্তু এদিন হেনকৈ এই “শিয়ালি” মটা নে মাইকি, তাৰ

কাণ কাটি কেনেকৈ বাঁতি (বস্তি) লগাব পাৰি; শিয়ালিৰ মূৰত নো কি মকুৰা ফুল থাকে, বতনপুৰ ছহৰখনেই বা কত; মনত এনেবোৰ বেবেবিবাং প্ৰশ্নৰ কেতিয়াও উদয় নহৈছিল। তেতিয়া মই জানিব লগা কথাকেইটি হলে জানিছিলোঁ। যে মটাই হওক বা মাইকিয়েই হওক, মোক সদায় গধূলি খাবলৈ অহাটোৱেই “শিয়ালি”, আৰু বাকী আটাইবোৰ শিয়াল; আন-বোৰৰ কাণ কাটি বাঁতি লগাব পাৰি বা নোৱাৰি, মোৰ শিয়ালিৰ হলে নিশ্চয় পাৰি। নহলে সি কিয় সদায় এই নামবাৰ গালেই পলাই ফাঁট মাৰিছিল, আৰু নহলে এই দুফাকি পদতে বা “বাতি”, “কাটি” আৰু “বাতি” ইমান সহজে মিলি যাব কিয়! মকুৰা যি জাতিৰ ফুলেই হওক, অৱশ্যে অতি ৰূপহ; আৰু বতনপুৰৰ ভৌগোলিক বিৱৰণ যিয়েই নহওক, সি নিশ্চয় বৰ বিতোপন ছহৰ; নহলেনো মোৰ শিয়ালি পলাই সেই একে ঠাইলৈকেহে সদায় কিয় যাব? আজিও চাৰ্গে সি তাতে গাত্ত খানি পলাই তাৰে এটি বতন হৈ আছেগৈ! নকৈ কি, শিয়ালিৰ ভয়ত তেতিয়া বাহিৰৰ চকু জাপ খাই সদায় মোৰ লৰালিৰ অন্তৰ্চকুহে মেলি দিছিল। সেই দিব্য দৃষ্টিৰে মই মকুৰা-পুষ্প ভূষিত শিয়ালিৰ অপৰূপ ৰূপ দেখিছিলোঁ। আৰু দেখি ভয়-মিহলি তৃপ্তিও লভিছিলোঁ। আজিও যেন সেই নামবাৰি শুনিলে ছঁয়া-ময়াটকৈ সেই ৰূপ মনত পৰে।

“জোনবাই এ’ তৰা এটি দিয়া” নামবাৰি শুনা মাত্ৰেই কিছু জাপ যাব খোজা চকুও বলেৰে ট-টকৰে মেলি মুকলি আকাশৰ অপূৰ্ণ শোভা চাই চকু জুৰাইছিলোঁ। কিন্তু, উঃ পোৰা কপাল! জোনবাইৰ চাৰিওকাৰে ইমান-বোৰ পাৰিষদ আৰু লগুৱা-লিকচোঁ তৰা আছে, তাৰে এটি তৰা মাথোন খুজিছিল মোৰ কাৰণে; কিন্তু এটি খুজিলে পাতল বুজায় বুলি ততালিকে শুধৰণি দিয়া হল—“এটি তৰা নালাগে, দুটি তৰা দিয়া।” অথচ জোনবায়ৈ ভায়েকৰ কোনোটি কথাকে নাৰাখি কি কাণৰ বাটে নোনোমোৱা উত্তৰটো দিলে—“পাত নাই, চোত নাই, কিহতকৈ দিম?” অৱশ্যে এই উত্তৰৰ পৰা বুজা গল, তেওঁৰ দিবৰ মন নাই। কিন্তু আমাৰ ভিতৰতে কবলৈ হলে, জোনবাইৰ ইমানবোৰ লগুৱা-লিগিৰীৰ দিনে কিমানক ‘পপীয়া’ বুলি বিদায় দিছে! নাম-কটা তাৰে এটিকে হলেও দান কৰি যদি তেওঁ তাইটিৰ মান ৰাখিলেহেঁতেন!

যি হওক, এনেতে বাওধান খোৱা হালধীয়া চবাইটি চকুত পৰিল। কোনোবাই পিতাকৰ কালতো ঈশ্বৰে দিয়া চকুবুৰিবে এই তিনি-সন্ধিয়া এনে কথা দেখা-শুনা বুলি কব পাবক নোৱাৰক, তেতিয়া হলে মোৰ আধা জ্ঞাপ ঘোৱা চকুত তাৰ ছেউতি ভালকৈয়ে জ্বিলিকিছিল। কিন্তু এনে চকুত-লগা চবাইটিৰ আলেখ-লেখ বুজিবলৈ নো-পাওঁতেই ওলালহি 'শহুৰৰ পিতেক' নাও মেলি। নাও হয় মেলিলে, তাতে জানো কি একেৰি পাক লাগিল; তাৰে দোষত "নাৱে বোলে টুলুংছুটুং, বঠাই বোলে টুলুং ছুটুং!" ইপিনেও শহুৰৰ লৰা, সিপিনেও সাঁজ লগা কাল! সেইদিনা বাৰটো কি আছিল আৰু নাও কোন পোনে মেলিছিল, জনা হলে কিবা 'দিক্‌শূল' হৈছিল নে কি, কথাটো নিৰ্ণয় কৰিব পৰা হ'লহেতেন। কিন্তু তাত যে "ভাৰা-শূল" হৈছিল সন্দেহ নাই; সংস্কৃত 'পুত্ৰ'ৰ পৰা ওলোৱা কথা "পুতেক" নহৈ "পিতা"ৰ লগত জোটাপুটি লাগি "পিতেক" হোৱাৰ বাবেই জানোচা শহুৰৰ লৰাৰ নাও বুৰিব খুজিছিল!

"অ' ফুল! অ' ফুল! ছুফুল কিয়" নামবাৰিৰ সৌন্দৰ্য্যবোধ আৰু বিচাৰ-প্ৰণালীয়ে শিশু-মন এনেকৈ হৰণ কৰিছিল! ইয়াত কেৱেই শুনা নহয়, কোনোৱেই সৈমান নহয়; কিন্তু তাৰ ভিতৰত যে খাল-পুখুৰী-সুন্দৰী ভেকুলী বাই, তেৱেই ভিক্টিৰিয়া মহাৰাণী যেন হৈ শেষত নিজ শ্ৰেষ্ঠত্ব বক্ষা কৰিলেগৈ। কিয়নো, ফুল, গৰু, গৰখীয়া, বান্ধনী, আন নালাগে উজ্জ্বলনীৰ বিক্ৰমাদিত্যৰ বাজসভাৰ শ্ৰেষ্ঠতম বত্ৰ কালিদাসেও যাক ইমান শ্ৰদ্ধা আৰু সম্ভৰ্ণে এই বুলিহে সম্বোধন কৰিছিল—"জাতং বংশে ভুৱনবিদিতে পুঙ্কৰাবৰ্ত্তকানাং। জ্ঞানামি ত্বাং প্ৰকৃতিপুঙ্কৰং কামৰূপং মধোনঃ ॥" সেই মেঘ দেৱতাকো খাটাংকৈ সোধা হল—"অ' মেঘ! অ' মেঘ! বৰষ কিয়?" আৰু তাৰ উত্তৰতো প্ৰশ্ন হল; কিন্তু ভেকুলী মহাৰাণীৰ কথাৰ ওপৰত আৰু প্ৰশ্ন নাই; তেওঁ যি ক'লে শুনা মাত্ৰকতে সকলো "চুপ!"—
"বোপা-ককাৰ বৃত্তিটো এৰিম বা কিয়?"

এই নামবোৰৰ তেনেহলে প্ৰথম যিটো গুণে আমাৰ চিত পোনেই টানি নিয়ে, সেইটো হৈছে সিহঁতৰ সহজ কাব্যবস। এই গীতবোৰৰ ৰচয়িতা কোন, কোন শকৰ মাহৰ কোন তিথিত ইহঁতৰ জন্ম হৈছিল, এনে প্ৰশ্ন স্বভাৱতে আমাৰ মনত উদয় নহয়। হয়বা ইয়াৰ কোনো

ৰচয়িতাই নাই, হয়বা কোনো নিৰ্দিষ্ট মাহৰ নিৰ্দিষ্ট দিনত ইহঁতৰ জন্ম হোৱা নাছিল; হব পাৰে কোনো নীৰৱ বায়ীকি, অখ্যাত ব্যাস বা অজ্ঞাত হ'মাবে সকলোৰে মনৰ পৰিস্ফুট এই ভাববোৰক পোনতে ভাষা দান কৰিছিল; হব পাৰে কোনো স্বৰ্গীয় মাহেন্দ্ৰ ক্ষণত পোনতে প্ৰাণ পাই ইহঁত তাৰে পৰা চিৰকাল সঞ্জীৱিত হৈ আহিছে,—হব পাৰে ইহঁতৰ জন্ম দুই- তিনি হাজাৰ বছৰৰ আগত, হব পাৰে সৌ সিদিনা; কিন্তু প্ৰকৃততে ইহঁত একেলগে চিৰপুৰণি আৰু চিৰনতুন। স্বৰীক্ষনাথেও কয়, দেশ-কাল আৰু পাত্ৰ ভেদে বয়সীয়া মানুহৰ কিমান নো পৰিবৰ্ত্তন নহৈছে! কিন্তু শিশু শত সহস্ৰ বছৰৰ আগতে যেনে আছিল, আজিও তেনেই; যুগৰ পৰিবৰ্ত্তনত শিশুৰ নবীনতা, শিশুৰ স্নকুমাবতা, শিশুৰ মধুৰতাৰ যদি কেলেই অকণো হ্রাস হ'লহেতেন! তাৰ কাৰণ, শিশু প্ৰকৃতিৰ স্ৰজন; মানুহ নিজৰ ৰচনা। গাঁও ঈশ্বৰে স্ৰজা, নগৰ মানুহে গঢ়া; সেইদেখিয়েই নগৰৰ ইমান পৰিবৰ্ত্তন, ইমান প্ৰভেদ! তাৰ তুলনাত গাঁৱৰ পৰিবৰ্ত্তন আৰু প্ৰভেদ নাই বুলিলেই হয়। সহজে সলনি নোহোৱাই সাহিত্যৰো এটি মহৎ লক্ষণ, ইয়াৰে আন নাম চিৰত্ব। ল'ৰাৰ দৰে ল'ৰাই ওমলা নামবোৰতো এই চিৰত্বৰ সাঁচ আছে; তাৰ কাৰণেই এই নামবোৰ শত সহস্ৰ বছৰৰ আগতে ৰচা হলেও কালি ৰচা যেন লাগে আৰু কালি ৰচা হলেও সিহঁতক পুৰণিকলীয়া মিত্তিৰ মুখ যেন লাগে।

কি কথা, কি স্মৰ, ক'তো যদি এই গীতবোৰত কেলেই এফেৰিও আৱাসৰ চিন দেখা গ'লহেতেন! অতি প্ৰতিভাশালী লেখক এজনকো এনে কিছুমান নাম লিখিবলৈ হাতত কাপ-কাঠি তুলি দিয়া, তেওঁ নিশ্চয় পৰাতন্ন মানিব; মাজ নিশালৈকে চাকিয়ে চাকিয়ে তেল পুৰিও যে কোনোবাই এনে কিছুমান নাম ৰচনা কৰিব পাৰিব তাকো আশা কৰিব নোৱাৰিব। অথচ ওপৰে ওপৰে চালে, এই গীতবোৰত একো নাই। ছন্দৰ ফালৰ পৰাই, ওপৰৰ প্ৰথম নামটোতে “বাতি”ৰ লগত “বাতি”ৰ দৰে “ফুল”ৰ লগত “পুৰ” মিলাই গাই গ'ল, কিন্তু সি ভালকৈ মিলিল নে নাই তালৈ কোনেও এবাৰ কেৰাহিকৈয়ে নাচালে। ভাবৰ বিষয়েও সেই একে কথা,— দ্বিতীয় গীতটিতে চোৱা হওক,—পোনতে জ্ঞানক তৰা খুজিলে, জ্ঞানে নিদিলে; ততালিকে তিনিগধূলিও হালধীয়া চৰায়ে বাওধান খালেহি, আৰু

সেই মুহূৰ্ত্ততে শহবৰ পুতেক নাও মেলি আহিল। বা নাই, বতাহ নাই, বব নে সৰু কথা নাই, হঠাতে নাৱে টুলুংভুটুং কৰিবলৈ ধৰিলে। তাতোকৈ আচৰিত হবৰ কথা, নাও বুৰিল নে কি হল একো বাতৰি নিদিয়াকৈ ডবা কোবাই তাৰ খলকনিৰ মাজত লৰাৰ মেলৰ দৰে গীতৰ ওৰ পৰিল। তাৰ পাছতো আজি কত কাল গল, কিন্তু কোনোবাই যদি কেতিয়াবা ঘূৰি সেই শহবৰ পুতেকৰ বাতৰি ললেহেতেন !!!

তেনেহলে, কিছুমান লাগ-বান্ধ নথকা সদায় দেখা-শুনা কথাৰে সামান্য প্ৰসঙ্গৰ সূতাবে গাঁথি এই মনোৰম গীত মালিকাবোৰ ৰচা হৈছে। এই যে ভাব বা কথাৰ অসংলগ্নতা, তাতেই সিহঁতৰ অল্পপম সৌন্দৰ্য্য, আৰু যি অযত্নত সিহঁতৰ জন্ম, তাতেই সিহঁতৰ অতুলন মাধুৰ্য্য সোমাই আছে। সংলগ্নতা আৰু যত্নৰ কাম যিমান সহজসাধ্য, অসংলগ্নতা আৰু অযত্নতাৰ কাম তেনে নহয়; সেইদেখিয়েই এই গীতবোৰৰ অল্পকবৰ্ণত আমি কিছুমান মাৰ্জ্জিত শিশুসাহিত্য ৰচনা কৰিব পাৰোঁ, কিন্তু লৰাই ওমলা নাম ৰচনা কৰা আমাৰ সাধাৰণ অতীত বুলিয়ে কব লাগিব। অৰ্থাৎ, ফুল আমি স্ৰজিব নোৱাৰোঁ, কিন্তু কাগজৰ বা আন কৃত্ৰিম ফুল আমি গঢ়িব পাৰিবও পাৰোঁ; গতিকে এই অসংলগ্নতা আৰু অযত্নতাৰ অধিকাৰী কেৱল শিশুৱেইহে, আমি হব নোৱাৰোঁ। ইয়াৰ কাৰণ, আমি যি ৰাজ্যত থাকোঁ, শিশু সেই ৰাজ্যৰ প্ৰাণী নহয়; শিশুৰ ৰাজ্যই স্কীয়া। শিশু স্বপ্নৰাজ্যৰ প্ৰজা; এই ৰাজ্যৰ দুখ-সুখো সমাজিকৰ দৰেই। ওপৰৰ “জোনবাইৰ” গীতটিতে, জোনবাইক তৰা খুজিলে, নাপালে; তাৰ হৈ আৰুপৰ চলেবে এটি কথাৰ জানো কৰবাত ভূমিকা কৰা হল? ‘জোনবাই’ৰ লগত ছন্দ মিলাবলৈ এটি বা দুটি “হায়!” বতো অসমীয়া কবিতাত একো অনাটন নাছিল। তাৰ পাছতে “হালধীয়া চৰাই” সন্ধিয়াও বাওধান খাবলৈ অহা এই স্বপ্ন-ৰাজ্যৰ বাবে একো অস্বাভাৱিক নহল। তথাপি আচৰিত এয়েহে, তেনে আপুকগীয়া ধুনীয়া চৰাইটি ক’ত থাকিল বা কেনি উৰি গল, তালৈ কেৱে কাণ নকৰিলে। তাৰ গুণ বৰ্ণাই এটি “আহা!” বা সি উৰি যোৱাত “দেহি ঐ!” বুলি এটি হুমুনিয়াহ কাঢ়িবৰ আৱশ্যক বোধ কৰোঁতাও কেও নোলাল।

শিশু-স্বভাৱৰ সৌন্দৰ্য্যই এনে; সকলো কথাই বিজুলীৰ দৰে তীব্ৰ অথচ ক্ষণস্থায়ী হৈ দেখা দি সহজে লুকাই পৰে; যেন এখন সৰাক চিত্ৰশাল,

কোনো আড়ম্বৰ বা ভূমিকা নকৰাকৈ কল্পনাৰ লগে লগে তাৰ নিজ বিচিত্ৰ বোলেবে বোলোৱা চিত্ৰবোৰ এখন এখনকৈ ওলাই আহি দেখা দিয়ে ; কিন্তু ইহঁত কাৰো গুটীয়া হৰিব বা বিবাদেৰে ডাঠকৈ বোলোৱা নহয়। গীতবোৰৰ গতিও অতি খৰ আৰু সহজ, ঠিক শিশুৰ চঞ্চল কোমল পদক্ষুৰণৰ দৰে। শিশুৰ অঙ্গন শক্তি স্বয়ং ব্ৰহ্মাতকৈ কোনো গুণে তাকৰ নহয় ; পালন শক্তিতে শিশু বিষ্ণুৰ সমানেই, আৰু সংহাৰ শক্তি ৰুদ্ৰতকৈও একাচি চৰা। ব্ৰহ্মজ্ঞানী শিশুৰ এই বাজ্যত ভেদ-ভাব আৰু পাৰ্থক্য-বোধ অতি তাকৰ ; যাক যি বুলিছে সি সেয়ে হৈ গৈছে। ফটাকানিৰ দৰা-কণা সাজিলে ; ধূলি-বালিৰ ভাত আৰু বৰালি-বুকুৱাৰ আদৰ্শবীয়া মাছৰ আঞ্জাৰে কণা-দানৰ ভোজ হ'ল ; তেতিয়াই জাত-জাতকৈ নাম দি বিয়া পাতিলে, কণাৰ মাকে কন্দা-কটা কৰিলে ; দুই দন্দুৰী বিয়নীৰ দন্দ লাগিল, দুয়ো দুইৰো চৈধ্য পুৰুষক গালিৰে উদ্ধাৰ কৰিলে ! সম্প্ৰতি শিশুৰ বাবে এই সকলো কথাই প্ৰকৃত জীৱন্তই হৈ উঠিল ; কিন্তু এক মুহূৰ্ত্তৰ পিছতে আকৌ সকলো আগৰ দৰেই হ'ল, কন্দা-কটা আৰু গলা-গলি কেনিবা দি গল, দুইকো দুয়ো ডিঙিত সাবটি ধৰিলে ; একে গোৰতে ভোজ-ভাত আকৌ ধূলি-বালিত পৰিণত হ'ল, আৰু দৰা-কণাই একে দলিতে হাবিৰ মাজত ঠাই পালে। এই গীতবোৰৰ বিষয়েও সেই একে কথা। অবত্ৰত উঠা হ'লেও এই গীতবোৰ পৰা হ'লে হয়তো তেওঁলোকে এইদৰেই মোহাৰি-সামৰি শেষ কৰি পেলালেহেতেন ; কিন্তু জন্ম পোৱাৰ পাছত দেখে যে ইহঁতৰ প্ৰত্যেকেই কিবা অমৰণৰ গুটি খাই আহিছে, ইহঁতক মাৰিব খোজা বুখা। ইমান অবত্ৰত উঠা কাৰণেই হয়বা ইহঁত অমৰ। যিমান বত্ৰত উঠিব সিমানে আয়ুস চুটি হ'ব।

এইদৰে সদায়েই ভাব-ভাবা একোতে এই গীতবোৰত নোহোৱা-নোপজা কথা একো নাই ; কিন্তু তাৰ ভিতৰতে তাত লুকাই আছে অপূৰ্ণ কাব্য-ৰস আৰু তাৰ পিছফালে লুকাই আছে অভূতপূৰ্ণ কবি-প্ৰতিভা। ওপৰৰ “অ’ ফুল ! অ’ ফুল ! ফুল কিয়” গীতটিতে, বা “বদে-বৰষুণে খৰা শিয়ালৰ বিয়া” নামটিতে বিশেষ গোৰৰ কৰিবৰ কথা কিবা আছে জানো ? কিন্তু এই আগ-গুৰি নোহোৱা কথাকেইটাৰ ভিতৰতে শিশু-কল্পনাই কি সোণৰ সম্বন্ধ-স্বত্ৰ উলিয়াই সিহঁতক গাঁথি পেলায় ? এনেয়ে শিয়ালৰ বিয়াকে জনমত

কেইজনে দেখিছে? তাতে আকৌ খৰা শিয়ালৰ কথা! বতৰটো বদে-
বববুণে মিহলি হোৱাত যদি একো বাধা নাথাকিল, তেনেহলে আমাৰ খৰা
শিয়াল বাপাৰ বিয়াখনত নো আপত্তি হব কিয়? গতিকে ভবা মাত্ৰকে
ততালিকে বিয়াৰ দিহা হল, কাবো ওজৰ-আপত্তি ধাৰবিব নোৱাৰিলে।
ঘূৰি চাবলৈ নৌপাওঁতেই বিয়াৰ উলহ-মালহত ঘন-চিৰিকাক ইফাল-সিফাল
কৰি ফুৰা দেখি বুজিলে তাই নিশ্চয় বিয়াৰ তামোল কাটিছে; গতিকে
থিতাতে তামোল এখনি খুজি থলে, আৰু লগে লগে আমাকো চিবকাললৈ
বিয়াৰ এখনি তামোলৰ লোভ লগাই গল! এই যে সাধাৰণ এবাৰি কথা,
এয়ে পৈণত শিল্পীৰ লেখনীৰ এটি আঁকৰ দৰে মনত যি এখনি অপূৰ্ণ চিত্ৰ
আঁকি গ'ল, সি সতকাই মচ নাযায়। সেই মুহূৰ্ত্তৰ পৰা আজিলৈকে সিমান
বদ-বববুণ মিহলি বতৰ গৈছে, সিমান দিন সেই খৰা-শিয়ালৰ বিয়াৰ বাৎসৰিক
উৎসৱ সমাধা হব লাগিছে, সিমান দিনেই ঘন-চিৰিকাৰ গাত বিয়াৰ তামোল
কটাৰ বাৰ পৰিছে, আৰু সিমান দিনেই ঘন-চিৰিকাৰ হাতৰ এখনি তামোলৰ
লোভ আমাৰ মনতে উদয় হৈ মনতে মাৰ যাব লাগিছে।

এইদৰেই “ব’দালি এ’ ব’দ দে” আৰু “আবেলি বেদি” এই গীত দুটিয়ে
কেনেকৈ কব নোৱাৰোঁ, আকাশত সহজে নিমিষতে জ্বলি নিমিষতে লুকুৱা
বিজুলীৰ দৰে, কি ঐন্দ্ৰজালিক প্ৰভাৱেৰে জীৱনৰ অমানিশাতো সূৰ্য্যোদয় আৰু
সূৰ্যাস্তৰূপ দুখনি আনন্দময় নিত্য জগতৰ চিত্ৰ মনৰ চকুৰ আগত কত দিন
দাঙি ধৰি অদৃশ্য হৈছে! জীৱনত যদি এনে এখনি মাথোন অমৰ শব্দ-চিত্ৰ
আঁকি শেব নিশাহ এৰিব পাৰিলোঁহেতেন, এই নিশ্ফল মনোৰথ কতবাৰ
হিয়াতে উঠি হিয়াতে লয় পাইছে! যদিও এই “কুস্পানীৰ” দিনত কপালৰ
ঘামেৰে তুলাপাত বিয়পাই কাপ নিপিহি বা জব্বীগছৰ তলে তলে ঘূৰি মুহুৰি
কাউৰী ঘোৱাৰ লগতে ঘৰলৈ গ’লেই আমাৰ আধাকঠি চাউলো মুকলি হবৰ
সম্ভাৱনা নাই, তথাপি “কাউৰী গল, গথুলি হল” গীতফাকি শুনিলে, কিয় কব
নোৱাৰোঁ, খন্তেকলৈ হলেও মনত আশ্বাস পাওঁ, তৰ-জ্বালা এফেৰি পাতল
হয়। সেইদৰে “লাই হালেজালে আবেলি বতাহে” বা “আগলি কলাপাত
লৰে কি চৰে” নামবাৰিহঁত শুনিলে সামান্য একোটি কথাৰ উল্লেখতে নাছানো
কিয় অসমীয়া জাতিৰ স্বপ্ন চকুৰ আগত লাকাৰ আৰু সজীৱ হৈ উঠে। কোন
‘চিলনীৰ জীয়েকে’, কি বেধাসনা মাতেৰে, কোন নিচিনা-নজনী ঠাইত বহি

মাটিত বৈ পৰা দীঘল চুলিটাৰ মেলি এই হিয়া-ভেদা বিননিটি টানিছিল কব নোৱাৰোঁ সঁচা, কিন্তু এইটো হলে বুকু ডাঠি কব পাৰোঁ যে প্ৰবাসী অসমীয়া মাত্ৰই স্বৰূপভাৱে গোৱা এই বিননিটি শুনিলে, তেওঁৰ প্ৰাণ অল্পভূতিৰ চোকা ব'দত মৰহি যাব খুজিব আৰু সহস্ৰ যোজনৰ দূৰত থাকিলেও, সেই বতাহৰ চৌত নাচিব খোজা কোমল গহীন আগলি কলাপাতখিলিৰে, কলনিৰে বেৰা ছুপুৰিটি এবাৰ চকুৰ আগত ওপঙি উঠি অদৃশ্য হব।

“জোনবাইৰ আগৰে একেটি তৰা” নামবাৰি সৰুতে শুনি ঘাইকৈ “গঁঠীয়া দৰা” আৰু বোৱেকৈ ননদৰ “মুৰতে তলীয়া ফালে” বোলা কথা কেইবাৰি শুনি বৰ আমোদ উপভোগ কৰিছিলেঁ। তেতিয়া, দেহি ঐ! এক মুহূৰ্ত্তৰ কাৰণেও যদি জানিলেঁ হেতেন এই দুফাকি কথা মুখত ওলাওঁতেও কি অন্তৰ্জ্বালাত এই আলস্ৰুৱা ননদৰ বুকু ফাটি যাব খুজিছিল!! কোন ন-বোৱাৰীয়ে পৰৰ বাৰীৰ পিছফালে ওলাই, জোনলৈ চাই আমনে-জিমনে মনতে ইনাই-বিনাই এই গীতটি ৰচিছিল,— কিন্তু জননীৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধেও ভূমিষ্ঠ হোৱা সস্তানে কান্দি কোঢ়াল লগোৱাৰ দৰে, তেওঁৰ মনৰ ভাবটিয়ে বাগ্মিতা লাভ কৰি চন্দ্ৰমণ্ডল পৰ্য্যন্ত কঁপাই তুলিলে। তেতিয়া নিশ্চয় বঙাল দেশৰ দৰা-কিনা প্ৰথাৰ দৰে আমাৰ দেশত ছোৱালী-কিনা নিয়মে ইতৰ সমাজৰ মুখত কলঙ্কৰ ছাই সানিছিল; আৰু এনে কোনো কাৰণতে নিশ্চয় মাক-বাপেক আৰু ককায়েকৰ অতি আলো-লোৱা কান্দি-ভাত-খোৱা তি'য়হৰ জ্বালি যেন ছোৱালীটি “গঁঠীয়া দৰাত” পৰিবলৈ পাইছিল। “এনেয়ে মেকুৰী গেলা। তাতে পৰিছে চাঙৰ পৰা ॥” এনেয়ে গঁঠীয়ালৈ পৰিছে এই তি'য়হৰ জ্বালি যেন ছোৱালীটি, তাতে আকোঁ গঁঠীয়াৰ বৰ কথা! অৱস্থাটো যে অসহনীয়, তাত সন্দেহ নাই। তেনেহলে, ঘৰৰ ছোৱালী আকোঁ ঘৰলৈকে গুচি যাব, খঙৰ বেগত ইয়াকে থিৰ কৰিলে। কিন্তু ঘৰত গৈ কি পাব, পিছ মুহূৰ্ত্ততে এবাৰ ঘূৰাই ভাবি চালে! মাক-বাপেক ককায়েক সকলোৱে কিমান আদৰ-সাদৰকেনো নকৰিব! গতিকে মাকৰ ঘৰলৈ যেনে-তেনেকৈ কিয় যাব? যাব “ভৰি পখালি।” এওঁলোকৰ কথা ভাবি আশ্বাস পালে হয়, কিন্তু বোৱেকৰ ওলটা মৰমৰ ব্যৱহাৰলৈ মনত পৰি হোৱা-ভাত তেনেই চাউল হল! তথাপি আমাৰ “ননদো” তাৰ বাবে তেনেই পৰি-মৰা নহয়; তেৰোঁ তাৰ জোৰায়-জোখায় পাঙিলে।—